

BİRİNCİ ULUSAL
ILGIN
SEMPOZYUMU

Editörler

Doç. Dr. Ali BORAN
Doç. Dr. Hakan SARI
Aydın ARILIK

ILGIN BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI
KONYA - 2012

ILGIN HALK KÜLTÜRÜNE GENEL BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU*

Özet

Konya'nın, yaşı 100 yıla yaklaşan birkaç ilçesinden biri olan Ilgın çok değişik açılardan dikkatimizi çekmektedir. Onun, kaplıcalarının ötesinde de bir büyük zenginliği daha vardır. Üniversitemizde hazırlanan bitirme tezleri başlı başına bir hazinedir. Ayrıca, ancak bir cildi yayımlanabilen Fehim Çaylı'nın *Ilgın Folkloru* da ayrı bir zenginlik katmaktadır. Biz de, son yıllardaki önemli bir çalışmamızda Ilgın'ın bu kültür zenginliğini tozlu sayfaların arasından gün ışığına çıkarmıştık.

Bu bildirimizde, alanında ilk olmak üzere, Ilgın'ımızın halk kültürü zenginliklerini sunmayı amaçlamaktayız. Bizler, bu zenginliğin ancak pek azının farkında olabiliyoruz. Bu, âdeta yer altında keşfedilmeyi bekleyen bir maden yatağı gibidir. Biz size, yer üstünün somut olmayan kültür mirasının ancak bir bölümünü sunabileceğiz. Bu mirastan pek çok Ilgınlının haberinin olmadığını belirtmek isteriz.

Anahtar kelimeler: Ilgın, halk kültürü, bitirme tezi.

Abstract

Ilgın, one of the towns of Konya , nearly 100 years old, taker our attention in many different aspects. It has a big richness beyond it's spas.

College thesis preparefin our university are a real treasure. Moreover, Fehim Çaylı's Ilgın Folklore which just a part of it published, has a dictinct attition to Ilgın Folklore. We had taken the cultural richness of Ilgın from the dusty pages to the daylight in one of our important studies in recent years.

In this statement, we aim to present the richness of Ilgın Culture, as the first in its area. We can be aware of just a samll part of

this richness. It's like a mine waiting to be discovered underground. We will be able to provide juts a part of intangible cultural heritage overland.

We would like to Express that many of Ilgın's citizerships are unaware of this heritage.

Keywords: Ilgın, folk culture, graduation thesis.

Giriş

Bütün ilçelerin kendine özgü bir coğrafyası, tarihi, kültürü, bir de kaderi vardır. İlçelerin, özellikle yeterince gelişmemiş ilçelerin kaderleri, oralarda ortaya çıkacak yeni gelişmelerle orantılıdır. Oraların kaderi; kurulan bir fabrikayla, keşfedilen bir maden yatağıyla, yakınından geçirilen bir ana yolla kolayca değişecektir. Sadece Konya ilimizin birkaç ilçesi, başta Ereğli, Seydişehir ve Ilgın bu güzel şansı yakalayabilmiş ilçelerimizdir. Akşehir'i ise, kültürümüzün önemli bir parçası olan Nasreddin Hoca'mız öne çıkarmaktadır. Bazı küçük ilçelerimiz de, yeterince sunulamayan bazı doğal güzellikleriyle zaman zaman canlanabilmektedir. Göller, şelaleler, kuşlar, yaban koyunları oraları da gündeme taşımaktadır.

Ancak, ilçelerimizin pek azı kültürel zenginlikleriyle gündemde yer alabilmektedir. Akşehir bu ilçelerimizin başında gelmektedir. Bazı ilçelerimizin düzenlediği büyük boyutlu toplantılar ise, oranın daha fazla tanınması ve tanıtılması açısından önemli görevler üstlenmektedir. Mesela Çumra ilçemizle ilgili olarak iki önemli toplantı düzenlendi. Çünkü orada bir Çatalhöyük vardı. Karapınar, Beyşehir, Bozkır ilçelerimizle ilgili böylesi toplantılar düzenlendi ve bütün bu çalışmalar kitaplaştırıldı. Bu etkinliklerde o ilçelerimizi sevenler ve oralara gönül verenlerin azımsanmayacak hizmetleri olmuştur. Galiba sırada Ilgın'ımız var.

Benim Ilgın ile ilgili özel bir çalışmam yoktur. Ancak, Konya Ticaret Odasının aylık *Yeni İpek Yolu* dergisinin, 1998 yılından beri her yıl bir cilt olarak yayımlanan *Konya Kitabı'nın* 2006 yılına ait dokuzuncu sayısında yer alan, küçük bir kitap oluşturacak uzunluktaki 'Konya Halk Edebiyatı' (s. 415-452) adlı makalede, Konya il merkezinden sonra en çok yer verdiğim iki ilçemizden biri Ilgın idi. O

* Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi (Emekli), saimsa-kaoglu@hotmail.com

yazımda yer alan ürünlerin neler olduğu biraz sonra belirtilecektir. Ayrıca, ilk baskısı 1986 yılında yapılan altıncı baskısı yakında yapılacak olan *101 Anadolu Efsanesi* adlı kitabımda Osman Kağnıcı'dan derlenen Ilgın'la da ilgili bir efsaneye yer vermiştim (5. bs. 2008, 161-162). Ayrıca 1998'de iki cilt olarak yayımladığım, *Dede Korkut Kitabı / İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar* adlı kitabımda da *Dede Korkut Kitabı'nın* ünlü hikâyesi Bamsı Beyrek'in Ilgın'dan derlenmiş iki varyantına yer vermiştim. Bunlardan ilkinin Aliye Çetin 1990 yılında Gökçeyurtlu Süleyman Uçmak (1937)'tan, ikincisini Salih Erikçi 1992 yılında Yukarı Çiğilli Gülsün Demirci'den derlediği bu hikâyeler, kitabımın birinci cildinde (s. 353-364, 365-369) yer almaktadır. Benim, Ilgın'la ilgili çalışmalarım hep dolaylı olmuştur. Atatürk Üniversitesinde görev yaptığım yıllarda (1967-1988), Konyalı öğrencilerimin halk edebiyatı alanında bitirme tezi hazırlamalarını ister ve onları yönlendirirdim. Nitekim birkaç Ilgınlı arkadaşımız bu alanda tezler hazırlamışlardır. Bunlardan ikisini hatırlatmak isterim:

Osman Kağnıcı, *Karaköy (Ilgın) Köyü Folklorundan Örnekler*, Erzurum 1979, VIII+127 s.

Necati Demir, *Argıthan (Ilgın) Folklorundan Örnekler*, Erzurum 1979, 98 s.

Osman Kağnıcı'nın ayrıca bir defter dolu su ürünü, mezuniyetinden sonra gönderdiğini de eklemeliyim.

Selçuk Üniversitesinde göreve başladığımda ilk yaptığım işlerden biri de bir arşiv kurmak olmuştur. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi kurulmuştu. Görevde kaldığım 18 yıl (1988-2006) boyunca birlikte çalıştığım bütün rektörlerim beni bu merkezin başkanlığına atama lütfunda bulunmuşlardı. Sayın Prof. Dr. Halil Cin, Sayın Prof. Dr. Abdurrahman Kutlu ve Sayın Prof. Dr. Süleyman Okudan'a teşekkürlerim tabiidir.

Bu arşivi kurarken, birinci sınıfa yeni gelen bütün öğrencilerimize, halk edebiyatı dersinin uygulaması olmak üzere derleme yöntemlerine uygun olarak birer derleme ödevi hazırlamalarını söyledik. İlk yıllarda el yazı-

ıyla ve dosyalar hâlinde ulaştırılan bu ödevler, ilerleyen yıllarda daktilo edilmekte ve bilgisayar çıktısı verilmek suretiyle gelişmelere ayak uydurularak sunulmuştur. Artık ödevler dosyalarda sunulmuyor, ciltli olarak ulaştırılıyordu. Ayrıca teyp kasetleri de yerlerini önceleri disketlere, daha sonra da CD'lere bırakıyordu. O ödevleri hazırlayanlardan bazıları: Salih Erikçi, İlknur Kuru, Fatma Karaman, Ayşegül Kaykaç.

İşte bu aşamada Ilgınlı öğrencilerimiz de bizlere ödevler getirmeye başladılar. Derken onlara üçüncü sınıfta verilip dördüncü sınıfta alınacak bitirme tezleri vermeye başladık. Ilgın kültür ürünleri geliyordu. Artık daha geniş oylumlu Ilgın tezleri oluşuyordu. İşte onlardan ikisi:

Salih Erikçi, *Konya İli Ilgın İlçesi Yukarıçihil Kasabası Folklor ve Halk Edebiyatı Örnekleri*, Konya 1993.

Huriye Topçuoğlu, *Ilgın (Konya)'dan Derlenmiş Masal ve Halk Hikâyeleri*, Konya 1996, IX+164 s.

Ilgın konulu tezler, bizim emekli olmamızdan sonra da devam etmiştir. Aşağıdaki tezi öğrencim Öğr. Gör. Dr. Aziz Ayva yönetmiştir.

Abdullah Topcu, *Ilgın (Konya) Halk Edebiyatı Örnekleri*, Konya 2009.

Bu arada alanımızda Ilgın ile ilgili olarak yapılan çalışmaların pek az olduğu görülmüştür. Konumuzla ilgili en önemli eser, ikinci cildini göremediğimiz, Fehim Çaylı'nın *Ilgın Folkloru* (Konya 1945) adlı çalışmasıdır. Bir hukuk adamı olan ve 1953 yılında İzmit savcı yardımcısı olan Çaylı'nın, ikinci cildini yayımlayamaması, Ilgın için büyük bir şanssızlıktır.

Ilgınlı veya Ilgın'da görev yapmış bazı meraklı ve araştırmacıların konumuzla ilgili küçük hacimli yayınlarını da hatırlatmak isteriz. Bahtiyar Kürklü'yü bu arada sayabiliriz.

Ancak bir sayısını görebildiğimiz *Lisenin Sesi* (2, 30 Mayıs 1980) adlı okul gazetesinde okuduğumuz, öğrenci Hasan Özyıldız'ın "Folklor Köşesi: Ilgın'ın Köy Dügünleri" adlı yazısı, belki öbür sayılarda da benzer yazıların yer aldığı işaretleri olarak kabul edilebilir.

Elbette bizim ulaşamadığımız başka yayınların olacağı da unutulmamalıdır. Biz, biraz da konunun sosyal boyutuna eğilip asıl konumuza geçeceğiz.

Nedir halk anlatmaları? Bu konuda alanın dışında bulunanlar neler biliyor? Bu konuşmamızı dinleyenlerin üzerinde durması gereken konulardan biri de budur.

Hepimizin, bir bölümü unutulmaya yüz tutmuş nice çocukluk hatıraları vardır. Bir bölümünü büyüklerimizin naklettiği bu hatıralar arasında masalların, tekerlemelerin izlerini aramalıyız. Elbette ninni konusunu hatırlama gibi bir şansımız olmayacaktır. Ancak ilerleyen yıllarda bilmece ve fıkra gibi kültür ürünleri de dünyamıza girecektir.

Acaba hanginizin dağarcığında birkaç Nasreddin Hoca fıkrası yok ki? Sizler oyun tekerlemelerini belki de küçük bir ipucu ile hatırlayabileceksiniz. Ahmet'in, Mustafa'nın arkasına getirecek sözlerin ne kadar eğlenceli bir tekerleme olduğunu hatırlayacaksınız. Kısacası, nice kültür ürünleri vardır. Vardır da o küllerin üzerinden alınmasını beklemektedir.

Bizim bazı aydınlarımızın bir takıntısı vardır. Onlar, "Ekonominin, siyasetin, bilmem nenin yanında kültürün ne önemi var ki?" gibilerinden havaya girerler. Bu konuların eğitim ve öğretiminin yapıldığı kurumları küçümserler ve daha niceleri...

Bu sevimsiz 'ınkar'da elbette onları haklı çıkaracak noktalar olabilir. Kendi kültürümüzü hor görme, yabacılarınkini ise 'Kalçır' (kültürün İngilizce okunuşu) olarak baş tacı etme, onlardaki yabancılaşmanın ve kendinden uzaklaşmanın kaçınılmaz bir sonucudur. Kısaca hatırlatalım, civcivin içinden çıktığı yumurtaya 'Tu kaka' gözüyle bakması...

Bu, belki de altında sitem yanıklarını taşıyan cümleleri niçin kuruyorum? Güzel güzel, süslü püslü ifadelerle yüreklerinizi ferahlatmak varken niye iç karartıcı kelimelerden yardım istiyorum? Bakınız atalarımız ne güzel söylemiş, hemşehrimiz Fehim Çaylı da derlemiş: *Dertli, deliden çok söyler* (s. 154, nu. 902).

Bir başka güzel sözümüz de, *Dertli'nin söylediğini deli söylemez*'dir.

Biz, bu sözlerimize uyararak konuşuyor, çözüm yollarını arıyoruz.

Şuna inanıyorum ki, Ilgın'ımızın kültür zenginlikleri en az beş 'kocaman' cildi dolduracak çokluktur. Yeter ki biz hasadı becerebilelim. Yukarıda adlarını andığım öğrenci tezleri ile derlemelerini bir araya getirip bu işlerden anlayan bir gönüllü bilgini de başına getirelim. Görün siz ondan sonrasını... Keşke yaşam uygun olsaydı da bu işe ben talip olabilseydim.

Yöneticilerimize düşen görevi hatırlatma durumunda değilim, onlar da biliyorlar, eminim. *Birlikten kuvvet doğar*'ın anlamını bir daha düşünmek zorundayız. O *kuvveti* yakalamanın zamanı geçip gitmektedir. Böyle zamanlarda, bazı bilgin arkadaşlarımın sitem oklarının hedefi olan şu cümleleri söyler durum:

Bin, bin beş yüzyıldan beri toprak altında duran eski çağların kalıntıları bir 20-30 yıl daha bekleyebilir. Ancak bizim 60-70 yaşlarındaki ninelerimizle dedelerimizin bekleyecek zamanları yok artık.

Derlemeye gittiğim köylerde bizi en çok üzen cümleler şunlardı: "Hocam, daha önce neredeydiniz? Ninemi geçen yıl kaybettik, o tam sizin aradığınız kişiydi." veya "Babam ne hikâyeler bilirdi, ama geç kaldınız."

Bir merakım var. Acaba benim sevgili öğrencim Osman Kağnıcı ile Necati Demir'in kaynak kişi adını verdiğimiz anlatıcılarından hangisi hayatta? Karaköylü Satılmış Özcan 1917, Mehmet Bitmiş 1927 doğumlu idiler. Onların anlattığı masalları, efsaneleri kimlerden dinleyeceğiz, türküleri kimler çağıracak?

Halime Demir 1328 (1912), Hatice Özey 1330 (1914), Kerziban Sertçakan 1341 (1925) doğumlu idiler. Bu ninelerimizin anlattıkları masalları kimler anlatacak? Onların tariflerine uygun yemekleri yapabilecekler var mı? Ya o türküleri kimler, ta yürekten gelerek okuyacak?

Huriye Topçuoğlu'nun kaynak kişilerinden Ayşe Erku, Ağalar köyünden olup 1915 doğumlu imiş. Yaşıyorsa 95 yaşında olacak. Onun anlattığı, *Altın Perçemli Giz ile Altın Per-*

çemli Ođlan, Belekteki Çocuk ve Noldum, Nolacam masallarını kimler anlatacak?

Biliyorum, bazılarınız olmasa bile bu bildiri metnimi okuyacak olanlardan bazıları bize katılmayacaklar, belki de şöyle deyiverecekler:

"Canım, *Çizmeli Kedi, Pamuk Prenses, Kırmızı Şapkalı Kız, Külkedisi* masalları var, onları okusunlar." Onların türkülerini kimler söyleyebilecek ki? 65'lik süperstar Ajda'mız var, onu dinlesinler. Yemek tarifleri mi? Canım, 'Gurme'lerimizin yazıp fotoğraflandığı, adlarına bile dilimizin dönmediği Frenk yemekleri var ya! Onlar nemize yetmez ki?"

Vs. vs. vs...

Ilgın, halk kültürü özellikle halk anlatmaları açısından son derece zengin bir ilçemizdir. Gülsüm Akıncı'nın anlattığı *Begbeyra, Dede Korkut Kitabı'mızdaki Bamsı Beyrek*, halk dilindeki adıyla *Bey Böyrek* hikâyesinin Ilgın'daki adından başka şey değil. Hediye Uçak'ın anlattığı *Tayir ile Zöhre* ve Dudu Topçuoğlu'nun anlattığı *Arzu ile Gamber* hikâyelerinin Ilgın'da da anlatıldığını, herhâlde ilk defa bizden öğrenmiyorsunuz. Hemen hatırlatayım; ben. bu iki hikâyeyi, dört yıl önce *Konya Kitabı'nda* yayımlamıştım.

Gelin, isterseniz size bir de masallardan okuyayım. Hatta hatta sadece, Huriye Topçuoğlu'nun derlediği 23 masalın birkaçının adını sayıvereyim, yeter: *Çayır Çimen, Gara İlan, Garpuz Giz, Geceyle Gündüz, İki Dev, Lebibarım, Leyliyar, Naneci Gızı, Nar Danesi, Nohuttan Ođlan, Öksüz Ođlan, Tuz masalı, Ya Sabır, Yiğit Şehzade, Ziver Bey*, vb.

İster misiniz bunlardan birini anlatıp da sizleri bu sıcak yaz gününde çocukluğunuzun serin iklimlerine götürüvereyim. Ancak uzun uzun anlatmaya yerimiz de, zamanımız da uygun değildir; ben size bir tanesini, belki de çocukluğunuzda dinleyip de tozların altına kutsal bir emanet gibi sakladığınızı tahmin ettiğim birini, birkaç cümle ile sunuvereyim:

TUZ MASALI

1. Padişahın biri kızlarını yanına çağırarak kendisini ne kadar sevdiklerini sorar.

2. Büyük kızı tatlı kadar, ortanca kızı etli kadar, küçük kızı ise tuz kadar sevdiklerini söyler.

3. Küçük kızının sevgisini az bulan padişah onu evden [herhâlde 'saraydan' olacak] kovar.

4. Bir padişahın oğlu dere kenarında kızı görür ve onunla evlenir.

5. Karı koca, padişahı [kızın babasını] yemeğe davet ederler.

6. Padişah tuzsuz olduğu için yemeklerin hiçbirini yiyemez ve aç kalır.

7. Tuzun kıymetini anlayan padişah [kendisini tanıtan] kızından af diler.

(Topçuoğlu 1996: 149)

Masal dünyasında "Tuz Kadar Sevgi" veya "Tuz Kadar Severim" masalı çok sevilen, hemen her usta anlatıcının dağarcığında bulunan bir anlatmadır... Hafızanızı biraz zorlarsanız siz de hatırlayacaksınız.

Efsaneler... Ilgın adı geçer de hiç efsane anılmaz mı? Kaplıcalarla ilgili kim bilir kaç efsane vardır da sizler hatırlayamıyorsunuz. İpuçlarıyla hepsini hatırlayacağınıza inanıyorum.

Fıkralar... Evet, fıkrasız tez olur mu, derleme ödevi olur mu? Tahmin etmişsinizdir, fıkraların çoğu, komşumuz Nasreddin Hoca'yla ilgili...

Unutmadan söyleyeyim, öğrencimiz İbrahim Aksoy'un 1990'lı yılların başında bize aktardığına göre, o yıllarda hayatta olan Talaş adlı bir fıkracı varmış, Aşağıçığil'denmiş, çiftçiymiş... Acaba hâlen hayatta mı?

Öğrenci tezleri ve derlemeleri Ilgın'ımız için bir zenginlik bağışlamaktadır. Bakınız bu tezlerde ne tür ürünler yer alıyor:

A. Kalıplaşmış Sözcükler

1. Atasözleri
2. Deyimler
3. Bilmeceler
4. Dualar
5. Beddualar

B. Manzum anonim ürünler

1. Mâniler (Ramazan mânileri dâhil)
2. Türküler

- 3. Ninniler
- 4. Ağıtlar
- C. Geçiş Dönemleri
- 1. Doğum
- 2. Evlenme (Düğünler)
- 3. Ölüm
- Ç. Yağmur Duaları
- D. Halk Hekimliği
- E. Yemekler
- F. Çocuk Oyunları
- G. Âdetler
- Ğ. İnanmalar

Elimizin altında değerlendirilecek başka kaynaklar daha vardır. Bunlarda İlgın konusunun araştırılması yapılmadı, burada sadece bir bildirinin sınırları belirlenip onlarla yetinildi. Hemen şunu belirtiyim ki, bu toplantıya bir bildiri ile katılan öğrencim Atiye Nazlı, İlgın'da alan araştırması yapmış ve küçümsenmeyecek sonuçlar elde etmiştir. Ne yazık ki kaynak kişilerin yakınlarından çoğu bu konuda bilgisi olmayan kişilerdir. Yani Nazlı'nın kaynak kişilerinden birisi aramızdan ayrılınca bir hazine daha kayıplara karışacaktır.

ÖNERİ

İlgın'ımızın halk kültürünü ele alabilmek için ilk yapılacak iş, bir İlgın Kültür Bibliyografyası'nın hazırlanması olmalıdır. Belki fazla zengin olmayan bir bibliyografya ile karşı karşıya kalacağız. Ancak İlgın hakkında neler yazılmış, onları öğrenmiş olacağız. Bu iş bir gönüllülük işidir; ancak sevenleriyle gerçekleştirilebilir. İlgın'a gönül vermiş, bir tür İlgın âşığı birinin, birilerinin destekleriyle bu iş sonuçlandırılabilir. Bizler; arkadaşlarımız ve ben her zaman yardımcı olmaya hazırız. Yeter ki birilerinin veya bir kuruluşun bu konuda, ikinci el olup sesin çıkmasına yardımcı olmalarıdır. İlk fişleri ben ilgililere sunarak yardım elimi uzatıyorum.

Sonrası mı? Kırk yıllık deneyimimiz sonrasında bir yön belirler ve yola kalınan yerden devam edilir. Yeter ki bu iş ciddiyetle ele alın-sın. Çünkü biz benzer durumlarda hayal kırıklığı yaşamış biriyiz. Başlama hızımızı ilk turda

tüketip yürümeye mahkûm olmak istemiyoruz.

Reklamlardaki söylemle, biz, 'hemen şimdi' bu işe 'Varım' diyecek güçleri arıyoruz.

Yolumuz açık olsun; yarınların "İlgın Halk Kültürü" ciltlerine hoş geldiniz, diyoruz.

KAYNAKLAR

Huriye Topçuoğlu, *İlgın (Konya)'dan Derlenmiş Masal ve Halk Hikayeleri*, Konya 1996, IX+164 s. (Bitirme tezi)